

HAYNALD

EGY KIEMELKEDŐ FŐPAP ÉLETÚTJA A 19. SZÁZADBAN

Haynald Lajos

(Szécsény, 1816. október 3. – Kalocsa, 1891. július 4.)

1851: hebroni címzetes püspök, erdélyi koadjutor püspök

1852: erdélyi püspök

1863: lemondás az erdélyi püspöki székről (főkegyúri kérésre)

1864: karthágói címzetes érsek

1867: kalocsa-bácsi érsek

1879: bíborosi kinevezés

Életrajzát ld. a Kalocsai Főegyházmegyei Levéltár (KFL) honlapján:

<http://archivum.asztrik.hu/?q=oldal/1867-1891-haynald-lajos-1816-1891>

ÉVFORDULÓK:

2016: 200 éve született Haynald Lajos

2017: 150 éve lett kalocsai érsek Haynald Lajos

150 éve történt...

Haynald Lajos kalocsai érseki kinevezése (1867. április 5.)

Előzmények

1865 decemberében, IX. Pius pápa a rendkívüli ügyek kongregációjába rendelte szolgálatra Haynaldot, tanácsosi beosztásban.¹ A pápai hivatalokban, Rómában töltött másfél évről a magyarországi források érthető módon csak kevés információt tartalmaznak. A munkahely „jellege” viszont közismert és meghatározó: ez a kongregáció volt a politikai vonatkozású ügyek felelőse, s az itt töltött időszak minden bizonnyal komoly diplomáciai tapasztalatokat hozott az ötven éves főpapnak. Nem elhanyagolható az a rálátás, amely innen Európa politikai változásaira, s köztük természetesen az egyházpolitikai problémákra nyílt. Haynaldnak bőven volt mit figyelemmel kísérnie: jelentős események történtek Európában, sőt kifejezetten a Monarchiában is, s a változások hamarosan személyesen őt is érintették.

1867 tavaszán Magyarország a kiegyezés lázában égett. Voltak, akiket aggodalommal töltött el a politikai kompromisszumok születése, de sokan nagy várakozással, reménykedve tekintettek a jövőbe. 1848-49 után végre újra működött a felelős magyar minisztérium, s az új magyar kormány első egyházpolitikai intézkedései közé tartozott, hogy Haynald Lajost javasolta a Lonovics József halálával megüresedett kalocsai érseki székre.

A megkésztet értesítés

A kinevezésről egyébként még magát Haynaldot is csak megkésve, utólag értesítették, s e mulasztással kapcsolatban Eötvös József miniszter 1867. április 5-én írt levelében a következőképpen mentegőzik: *„Nagyméltóságú Érsek! E pillanatban jön kezembe öfelségének legmagasabb határozata, melyben Excellenciádat a megürült kalocsai érseki székre kinevezni méltóztatott. A fejedelemnek ezen határozata örömmel fogja eltölteni minden hazafi szívet, de ezt kettősen érzik azok, kik, mint én, Excellenciádat közelebb ismervén, nagy tulajdonairól méltányosan ítélnének. Engedje, hogy midőn ezen érzelmemet kifejezem, egyszersmind okaimat adjam elő, melyekért Excellenciádat arról, hogy öfelségének az érsekség bétöltését javasolni fogom, előlegesen nem értesíttem.”* Okai pedig a következők: ismeri Haynald hazája és királya iránti lelkesedését, s így bízott benne, hogy nem vonná meg szolgálatait. Tudja, hogy Haynald gondolkodásában a vallás érdekei minden egyebet

¹ Consultor Congregationis pro Extraordinariis, a kinevezés: Országos Széchényi Könyvtár (továbbiakban: OSZK), Kézirattár, Fol. Hung. 1722. 82-89. f.

háttérbe szorítanak, de azt is kétségtelenül tudja, hogy „*egyházunk érdekeit semmi sem biztosítja inkább, mint ha az egyház kormányzata e hazában olyanok kezébe tétetik le, kik arra személyes tulajdonaik és a nemzet bizodalma által képesek*”. Majd így folytatja: „*Én - mint azt előterjesztésemben kimondám – abban, hogy a fejedelem a haza második egyházi méltóságára azt nevezi ki, kit arra a közvélemény kijelölt, azon szerencsés egyetértésnek egy új jelét látom, mely a jelen pillanatban a király s nemzet között létezik, s Excellenciád, midőn sokkal kedvezőbb egyházi s tudományos tevékenységét egy nagy egyházmegye terhes kormányzatával cseréli fel, azon öntudattal teheti azt, hogy saját vágyait a nemzet s király együttes kívánatainak áldozta fel.*” De természetesen azt sem titkolta el Eötvös, hogy ez az állás nagy nehézségekkel is jár.²

Haynald április 12-i válaszlevelében, Rómából azt írta, hogy először a pápától értesült a kalocsai kinevezés szándékáról. A kinevezést, mint a pápa és az uralkodó akaratát elfogadja, de érzi a feladat súlyát, amely „*különösen most, korunk átalakulásának válságos napjaiban, a közműködés terén mindenkinek, de kiválóan a borús jövő elejébe méltó aggodalommal tekintő egyházi fő elüljáróknak vállaira nehézkedik...*”³

Politikai háttér, politikus remények

Nemsokára újabb levélváltás történt Eötvös és Haynald között, a pápai megerősítés (prekonizáció) sürgetése tárgyában, amely azért volt fontos, hogy Ferenc József magyar királlyá koronázásának ünnepségén Haynald már beiktatott kalocsai érsekként vegyen részt, s ott tevékenyen közreműködjék. A pápai megerősítés végül május 17-én meg is történt.⁴

Eötvös József tanúsága szerint, s egy korabeli hetilap szavaival élve Haynald neve Magyarországon is egyike volt a kedves hangzású neveknek.⁵ A magyar közvélemény nem feledte az egykori erdélyi püspök tanúságát, határozott kiállását Magyarország és Erdély uniója mellett, mely végül lemondatásához vezetett. Ebben a helyzetben természetes, hogy a kinevezésben sokan a „száműzött” főpap rehabilitációját látták, nekünk azonban nem szabad említés nélkül elmennünk a levelek jövőt érintő, nehézségeket emlegető részletei mellett. Haynald a kor átalakulásának válságos napjairól ír, s Eötvös is említi a nagy nehézségeket, melyekkel a főpapi állás akkoriban járt. Mindketten jól látták azokat a problémákat, amelyek a polgári átalakulással, a kor modern intézményrendszerének kialakításával kapcsolatban

² Eötvös levelét közli: Fraknói Vilmos: Haynald Lajos emlékezete (1816-1891) In: Akadémiai Értesítő, szerk.: Szily Kálmán, MTA, Budapest, 1894. 7. o. és Eötvös József: Levelek. Szerk.: Oltványi Ambrus, Magyar Helikon, 1976. 476-478. o.

³ OSZK, Kéziratár, Levelestár, Haynald-Eötvös 2.sz.

⁴ A levélváltást lásd: OSZK, Kéziratár, Fol.Hung.1722. 228-229.f.

⁵ Magyarország és a Nagy Világ 1866/14. (ápr.8.) címlapon.

várhatóan felmerülnek, s a magyar egyház érdekeit, egyház és állam kapcsolatát érinteni fogják. A nagy jogalkotó munka előtt álló miniszternek egyáltalán nem volt mellékes a törvényhozásban is közreműködő, főrendiházban megjelenő főpapok hozzáállása. Mi lesz a reakciójuk a reformokra? Merev elzárkózás vagy megegyezésre törekvés? Valószínűleg ezzel a gondolati háttérrel fejezte ki személyes örömét Eötvös a kinevezés sikere miatt, s remélt Haynald személyében konstruktív társat és közvetítőt az említett munkához.

A kinevezés folyamatának érdekességei

A kinevezés folyamatának részletei számos érdekességet tartogattak, az elsőt fentebb már láthattuk, ti. hogy Haynaldot előzetesen nem értesítették, s ezzel tulajdonképpen kész helyzet elé állították, nemzeti egyetértésre és a legfelsőbb politikai érdekekre hivatkozva. A további részletek kedvéért érdemes röviden áttekintenünk a kinevezés bécsi aktáit. Az első ilyen akta Eötvös József miniszter 1867. április 4-én, Budán kelt előterjesztése Ferenc Józsefhez Haynald kalocsai érseki kinevezéséről. Itt már a dátum is figyelemre méltó, hiszen az előterjesztés a kinevezés előtti napon született, vagyis a javaslat hasonló ügyekben példátlan módon, szinte azonnal „átment”. (Feltételezhető, hogy megfelelő előkészítéssel már előzetesen sikerült elérni a határozott egyetértést, s a miniszter így szinte biztos lehetett javaslatának sikerében.) Öt oldalas iratának vége felé Eötvös kiemeli, hogy Haynald kinevezésével az egész nemzet kívánsága teljesül, jelképesnek és örvendetesnek tartja, hogy kinevezésére Budán kerülhet sor, s a második érseki széket (értsd: Magyarország második egyházi méltóságát) olyan emberrel tölthetik be, aki méltó követője lehet elődeinek, és szolgálatait a vallás, a király és a haza irányában is bizonyította, s e szolgálatokat a nemzet figyelemmel követte és értékelte. Kinevezésével olyan összhang, megegyezés (német eredetiben: Übereinstimmung) valósulhat meg, amelyben a király akarata a nemzet kívánságával találkozik, amely az ország szebb jövőjének építéséhez biztos alapot ad. Az Eötvös által beterjesztett legfelsőbb elhatározás szövege igen rövid: „*Vallás- és közoktatási magyar ministerem előterjesztése folytán Haynald Lajos, carthagói felszentelt érseket ezennel kalocsai érsekké kinevezem. Kelt Budán, 1867-ik évi, Szt. György hava 5-én.*” Ferenc József azonban mégis tovább rövidítette (az általunk aláhúzással jelzett rész áthúzásával, töröltetésével), s az eset jól jelzi számunkra, hogy a király a főkegyúri jogával kapcsolatos megfogalmazásokra igen érzékeny volt, s annak ellenére, hogy ténylegesen a miniszter előterjesztésére nevezte ki Haynaldot, ezt a tényt írásban, rendelkezésének

megfogalmazásában mégsem vállalta. A kinevezési okiraton egyébként, ettől a rövidítéstől függetlenül természetesen ott szerepelt a miniszter aláírása-ellenjegyzése is.⁶

Eötvös másnap, április 6-án levélben fordult Beust külügyminiszterhez, melyben tájékoztatta Haynald kinevezéséről, s arra kérte, hogy a kinevezést az Apostoli Nunciaturán ismertesse, és tegye meg a szükséges lépéseket. A külügyminiszter Eötvös levelének érkezése napján, április 7-én szóban megkérte a nunciust, hogy prezentálja, azaz mutassa be a Szentatyának a megüresedett kalocsai érseki székre Haynald Lajost. A következő irat egy szóbeli közlés (Note Verbale), amely a nunciaturán április 11-én született, s ahol a nuncius szóban bizalmasan közölte Beust külügyminiszterrel, hogy a Szentatya elfogadta a prezentációt. A pozitív választ Beust április 12-én kelt levelében közölte Eötvössel.⁷ A prezentációs folyamat leírt mechanizmusa ebben a formában kb. már tíz éve gyakorlatban volt a kinevezések során, s ezután a prekonizáció, vagyis a megerősítés tulajdonképpen már csak formáság volt.⁸

A kinevezés sajtója

Nem is várták meg a jogilag érvényes beleegyezést, hanem a prezentációs eljárás, vagyis Róma szóbeli jóváhagyása után a kinevezés hírért a sajtó útján nyilvánosságra hozták. Ezt megelőzően a Katholikus Néplap 1867. április 11-i száma egyébként éppen Haynaldról hozott egy cikket a címlapján, melyben akkor még jövő időben, várakozással-reménykedve fogalmaztak: „*Haynald Lajos karthagói érsek, ki jelenleg Rómában él, s kit mindnyájunk édes reménye szerint a magyar egyház és haza rövid időn vissza fog nyerni...*”⁹ Valójában éppen aznap történt meg a szóbeli beleegyezés közlése a bécsi nunciaturán, így egy hét múlva (április 18-án) már múlt időben, örömmel közölhették a hírt, hogy a bécsi lapok egészen biztosra vehető értesülései szerint Haynald Lajos kalocsai érseki kinevezése megtörtént.¹⁰

A Budapesti Közlöny is 1867. április 18-án adta hírül a rövid királyi rendelkezést, a címlapon olvasható, hogy „*Haynald Lajos carthagói felszentelt érseket ezennel kalocsai érsekké kinevezem. Kelt Budán, 1867. évi Szent-György hava 5-én. Ferencz József sk. B. Eötvös József sk.*”¹¹ A hír természetesen gyorsan elterjedt a lapokban. A fogadtatásra, a

⁶ Haus-, Hof- und Staatsarchiv /Österreichisches Staatsarchiv, Wien/, (a továbbiakban: HHStA.) Kabinetkanzlei, Vorträge, M.Z.-Akten, 1867. Kt.6. No.: 1141/1867.

⁷ HHStA. Min. äus. Adm. Reg. F.26. Kt.19. (Miscellanea, Bischöfe 1861-1869/ Haynald.) 5052/E. pr. 7/4. 1867. és 5317/E. pr. 11/4. 1867.

⁸ Hegedűs András: A katolikus főpapi kinevezések politikai háttere a dualizmus korában (1867-1918) Bölcsészdoktori (PhD) értekezés. Budapest, ELTE, BTK, 2001. 45-46.

⁹ Katholikus Néplap, 1867. április 11, 15. szám, címlapon.

¹⁰ Katholikus Néplap, 1867. április 18, 16. szám, 128.

¹¹ Budapesti Közlöny 1867. április 18. 32. szám, 341.o.

közhangulatra jellemzőnek nevezhető a Religio kommentárja, melyben kettős hálát emlegettek. Egyrészt a kinevezés gyorsaságát köszönték az apostoli királynak (a kalocsai érsek-előd, Lonovics József alig három héttel korábban, március 13-án hunyt el), másrészt a választást dicsérték, és Haynaldot a következő „ízes” jelzőkkel illették: tehetségdús, tette képes, a haza egyházilag és államilag is jeles fia.¹² A lap egy későbbi számában érdekes módon szerencsés sorshúzáshoz hasonlítják a király választását, s úgy értékelik, hogy az őrangyal titkosan vezette Ófelsége jobbját, amikor a gondviselés urnájába nyúlt, melyben a püspökök nevei szerepeltek. *„Íme! mint örül az ország, midőn a Haynald-névhez kapcsolt sorsjegy fölmutattatik... mindenki meg van győződve, hogy nemcsak püspöki mély belátással bír a fennforgó nagy kérdések megítélésében, de fölülmúlhatatlan szeretetreméltósága által biztosítja az egyház kétségtelen befolyását s ellenőrzi annak elévülhetetlen jogalapjait.”* Jól látható, hogy a dicsérő szavakhoz szinte azonnal a komoly remények és elvárások megfogalmazásai kapcsolódtak, és az is figyelemre méltó, hogy Haynald sikerének zálogát „fölülmúlhatatlan szeretetreméltóságában” látták.¹³

Talán meglepő, de mégis jellemző, hogy Haynald neve 1867 tavaszán még a vicclapokban is rendszeresen előfordult, és így kinevezése is különböző élcek kiindulópontjává vált. A Bolond Miska 1867. április 21-én megjelenő számában, a Heti krónikában Miska deák lelkendezik Haynald kalocsai érseki kinevezésén, gúnyosan jegyezve meg, hogy az isteni igazságszolgáltatás előbb-utóbb mindenkit elér: Haynaldot megjutalmazta, míg erdélyi utóda, Fogarassy Mihály püspök érsek-elöljáróként „kapta vissza” egykor menesztett elődjét. (Az erdélyi egyházmegye a kalocsai érseki tartomány része volt.) Nem egészen helyesen, de sommásan jegyzi meg, hogy *„Fogarassy, a ki Haynaldot állásából kiturá, fordulván a kocka: alája esik vala a kiturotnak.”*¹⁴

Április végén egyébként még egy téma foglalkoztatta a sajtót a kinevezéssel kapcsolatban: Eötvös miniszteri aláírása, ellenjegyzése az uralkodói (főkegyúri) rendelkezésén. A Pesti Napló tudósítása szerint a bécsi Volksfreund c. lap fennakadt a kinevező okmány miniszteri ellenjegyzésén, s a Szentszék és a Monarchia között kötött konkordátumra hivatkozva helytelenítette ezt az egyedi eljárást, a nemzeti különbségtételt. 1848-tól viszont a magyar jog megkövetelte ezt az ellenjegyzést, és ezt a szokást újíttotta fel, alkalmazta ismét 1867-ben a kiegyezéssel hivatalba lépő magyar kormány, s az illetékes vallás- és közoktatásügyi

¹² Religio kath. egyházi, s irodalmi folyóirat. 33. évf. I. félév, 1867. április 27. 257.o. Címlapon

¹³ Religio kath. egyházi, s irodalmi folyóirat. 33. évf. I. félév, 1867. május 11. 293.o.

¹⁴ Bolond Miska Pest, 1867. április 21. VIII. évf. 16. szám, 61.o. címlapon

miniszter.¹⁵ Míg a Pesti Napló határozottan kiállt a magyar jogok védelmére, s a miniszter eljárása mellett, a Religio már óvatosabban fogalmazott, s az eset kapcsán további kérdéseket is felvetett. Mi következik a jövőben a felbomló konkordátumból és a miniszteri ellenjegyzés jogából? Ki terjessze fel ezután a kinevezendő főpapot? A tartományban illetékes érsek, netán a primás, vagy az ő meghallgatásukkal a miniszter? Megfogalmazzák-e valahol az említett személyek jogait, vagy csak a miniszteri kegytől függ majd a gyakorlat? A lap az említett kérdések tisztázását javasolta, hogy a jövőben elkerülhető legyen az önkényes eljárás.¹⁶

Haynald érseki kinevezésének megerősítése Rómában, 1867 májusában

A május 17-én, Rómában kelt prekonizációs okmány röviden ismerteti az érseki székhelyt, Kalocsát, említi a székesegyházat, az egyházmegye főbb adatait, s kitér Haynald hivatalos életrajzára is, amelyben „bevett” (később is visszatérő) formulává vált, hogy erdélyi püspöki székétől korábban „önkéntesen és saját kérésére” (ultra libenterque) vált meg...¹⁷

A püspöki kinevezések ünnepélyes megerősítését, és a pápai kinevező bullák kiadását ún. püspöki processzusok (vizsgálatok) előzték meg, Haynald kalocsai érseki kinevezése esetében ez az eljárás formálisnak nevezhető, igen rövid idő alatt befejezték. Két tanút hallgattak meg az életútjával kapcsolatban, előre meghatározott kérdőpontok alapján, május 3-án, Bécsben. A dátum kapcsán ismét érdemes egy rövid időre megállnunk, és megállapítanunk, hogy a pápa beleegyezése már áprilisban tudható volt, és a kinevezés hírére a lapok is hetekkel korábban közzé tették. Az egyik tanú Dr. Rimely Károly pozsonyi kanonok, a Pázmáneum rektora volt, aki több mint húsz éve ismerte Haynaldot, és igen elismerően nyilatkozott életéről. Kiemelte ékesszólását, egyházkormányzati bölcsességét, nagy műveltségét és nyelvtudását, s ugyanakkor harcos, szilárd egyéniségnek ismerte, aki képes az egyház jogainak védelmére: „*az Egyház és az ingadozó Haza java nagyon sürgősen kívánja; hatalmas tekintéllyel bír az egész országban, a nép a legnagyobb bizalommal van iránta, mivelhogy éppen a megpróbáltatások tüzeiben kipróbált aranyat tartják általában a legméltóbbnak és kétségkívül a legalkalmasabbnak arra, hogy a nagy elődök ősi székét bátran kormányozza és védje.*”¹⁸

A másik tanú Lollok József volt, a Pázmáneum spirituálisa, aki 16 évi ismeretség után hasonlóképpen vélekedett Haynaldról, és a kalocsai érseki székre történő áthelyezését ő is

¹⁵ Pesti Napló 1867. április 25. 18. évf. 5103. szám, 95.o. címlapon, Bécsi dolgok cím alatt.

¹⁶ Religio Pest, 1867. május 1. I. félév, 34. szám, 372.o. Vegyesek cím alatt.

¹⁷ HHStA. Min. äus. Adm. Reg. F.26. Kt.19. (Miscellanea, Bischöfe 1861-1869/ Haynald.) 7376/E. pr. 21/5. 1867. és 7633/E. pr. 25/5. 1867.

¹⁸ Tóth Tamás: Haynald Lajos bíboros püspöki processzusai a Vatikáni Titkos Levéltárban. In: Deliberationes. A Gál Ferenc Főiskola tudományos folyóirata. VI. évf. 2. és VII. évf. 1. összevont szám, 2013/2-2014/1. Főszerkesztő: Kozma Gábor. 205.o.

hasznosnak és üdvösnek nevezte. A vizsgálat röviden hozta a Kalocsa-Bácsi Főegyházmegye legfontosabb adatait, 106 plébániát, 50 filiát, s a szemináriumban 50 kispapot említettek. Az érseki székesegyház és palotát jó állapotúnak írták, az érseki jövedelmet 100 ezer forintra becsülték.¹⁹

Haynald érsek székfoglalása Kalocsán

Haynald 1867. június 4-én foglalta el főpapi székét Kalocsán, a főszékesegyházban tartott ünnepi szentmise keretében. A hagyományoknak megfelelően papságát latin nyelvű beszéddel üdvözölte, az egyházmegye híveihez intézett beköszöntő szózatában pedig a *keresztény haladást* hirdette meg lelkipásztori programként, ill. jelszavaként. Hitben gyökerező haladást értett ez alatt, de a hitben való elmélyülés mellett ennek a haladásnak Haynald szerint érintenie kell az egyéni, családi és politikai élet minden szintjét. A keresztény haladás egyrészt törekszik a megtérésre, másrészt a megértésre, megegyezésre az új világgal.²⁰

Beszédében elmarasztalja a pusztán anyagi érdekek által motivált házasságot, a valláserkölc rendszerén kívüli polgári házasságot, a vallási jogok biztosítása nélküli vegyes házasságot. Ezek a házasságok nem felelhetnek meg a keresztény nevelési céloknak, mert csak közömbösséget, hosszú távon pedig romlást eredményezhetnek. Később szót ejt az egyház és az állam kapcsolatáról: *„És éppen azért nem képzelhető az embereknek bármily egyesülése és társulata is a földön, mely az Isten iránti kötelezettségtől, a vallástól érintve, az által sok tekintetben szabályozva ne legyen, mely mellőzhesse a vallásnak isteni örére, hirdetőjére, kezelőjére, az egyházra való tekintetet. Valamint az egyház sem téveszti soha szem elől azon társadalmat, melyet hivei ideiglenes boldogítására rendelt az első társadalomnak, a családnak, és ebben a társadalmi viszonyoknak és kötelességeknek alkotója, a lelkünk mélyébe oltott társulási ösztönnek teremtetője, az Isten. Az egyházat és az államot közös tagjaiknak kettős természete és rendeltetése szoros kötelékekkel fűzik egymáshoz. Az ugyanazon egy Istentől ugyanazon emberiség boldogítására rendelt két társulat egymást magasztos földadata megoldásában elősegíteni hivatva vagyon. Mi ha történik: hálásan veendi az egyház azon védelmet és segedelmet, melyet hivei örök üdvének hathatós eszközlésére nyer az államtól; de hálásan kell hogy elismerje a polgári állam is, hogy czélját elsem érheti, ha a fölsőbb hatalom iránti azon engedelmesség nem vezérli az alattvalókat, melyre egyedül a vallás szava oktathatja, kötelezheti őket, s melyet hitkötelesség gyanánt hirdet az apostol, a*

¹⁹ uo. 206.o.

²⁰ Városov Gyula: Haynald Lajos a kalocsai érseki széken 1867-1889. In: Vázlatok Haynald Lajos bíbornok, érsek életéből 1816-1889. Szerk.: Köhalmi-Klimstein József, Pozsony-Budapest 1889. 86-87.o. és Adriányi Gábor: Ungarn und das I. Vaticanum. Böhlau Verlag Köln Wien, 1975. 71. o.

*rómaiakhoz irván: minden ember a fölső hatalmasságoknak engedelmes legyen; mert nincs hatalmasság, hanem az Istentől. Annakokáért szükség engedelmeskednetek nem csak a büntetés, hanem a lelkiismeret miatt is. (Rom. XIII. 1, 5.)*²¹ Majd történelmi áttekintést ad e kapcsolat alakulásáról, a végén pozitívumként említve az éppen aktuális francia helyzetet, ahol a százados istentagadás után előrelépések történtek.²²

Az idézett programbeszédnek megfelelően Haynald a keresztény haladás jegyében, a modern világ megértésének igényével, az egyház és az állam jó viszonyának, együttműködésének munkásává vált. Messzire vezethet az összehasonlítás, de egy mondat erejéig úgy érezzük, mégis érdemes megjegyezni, hogy hasonló tartalmú programmal az egyetemes egyháztörténetben XIII. Leó pápa kezdi meg szolgálatát.²³ Ő az, aki pápaságának kezdetén, 1879-ben bíborossá nevezte ki Haynald érseket.

Összegzés

Összességében megállapítható, hogy Haynald kinevezése, prekonizációja igen sietősen, szokatlanul rövid idő alatt történt. Eötvös előterjesztésében egyáltalán nem írt, pl. az ilyen helyzetekben szokásos javaslatok begyűjtéséről, a jelöltek mérlegeléséről stb. Neki, azaz a kiegészítéssel hivatalba lépett magyar kormányának határozottan egyetlen jelöltje volt. Figyelembe véve Eötvös leveleinek állításait, s az előzetes várakozásokat, könnyen lehetséges, hogy egyeztetések, tapogatózások is történtek még korábban Haynald hazatérésének lehetőségéről, s ezért engedhette meg magának a miniszter, hogy a sürgető helyzetben Haynaldot előzetes megkérdezése nélkül javasolja. A szükséges beleegyezést egy esetleges magyarországi érseki (talán prímási?) kinevezéshez Haynald akár egy korábbi alkalommal is jelezhetette, kinyilváníthatta.

Ezt a feltételezést erősítik, ill. támasztják alá bizonyos korabeli sajtóhírek. A Hazánk s a Külföld c. hetilap 1867. május 23-i számában azt írja, hogy ha nem töltötték volna be nem sokkal a magyar minisztérium hivatalba lépése előtt, 1867 januárjában a prímási széket, oda minden bizonnyal Haynald került volna. Hasonló hírek más újságokban, a későbbi időkben is előfordultak, Scitovszky János prímás méltó utódaként (egykori munkatársaként) említve Haynaldot, miközben a kinevezett Simor Jánost az udvar és konzervatív magyar szövetségesei

²¹ Circulares Litterae (a Kalocsa-Bácsi Főegyházmegye körlevelei) 1867. 96.

²² A beszéd teljes terjedelmében: Circulares Litterae 1867. 85-100.

²³ vö. Adriányi Gábor: Az egyháztörténet kézikönyve. Aurora könyvek, München, 1975. 242. o. és Gergely Jenő: A pápaság története, Kossuth Könyvkiadó, 1982. 305. o.

jelöltjének nevezték.²⁴ A „második helyre” befutó jelölést, Haynald kalocsai érseki kinevezését így aztán azonnal, még előterjesztésének napján elfogadta Ferenc József. Előzőleg, a prímási szék esetében Haynaldot a bécsi udvari körök szándékosan és sikeresen elkerülték, a második hely, Kalocsa esetében viszont – a háttérben a kiegyezéssel megjelenő magyar kormány politikai nyomásával – Haynald kinevezése szinte elkerülhetetlenné vált.

Anélkül, hogy átadnánk magunkat a „mi lett volna, ha” gondolatmenetének, azt megállapíthatjuk, hogy elég nagy fordulatot jelentett így is az ország második egyházi méltóságaként viszontlátni a korábban letett erdélyi püspököt. 1865-ben feltehetően még a merészen álmodozók sem gondolták, hogy a Monarchia területéről száműzött püspök másfél év múlva Simor primással együtt fogja a nemzet ünnepén Ferenc József fejére helyezni a magyar koronát. Haynald kinevezése így tulajdonképpen a kiegyezéssel születő kompromisszumok egyikének tekinthető, s e kompromisszumok jellemzője volt, hogy hamarosan megszokottá-természetessé váltak, feledve az egykori szembenállás-nehézségeket... Haynald kalocsai érseki címe pedig elegendő mozgásteret biztosított számára, hogy a „magyar egyház látható feje” legyen, ahogy Andrássy Gyula nevezte.

A hétköznapokban pedig nehéz közvetítő szerep hárult az érsekre az egyház és az állam érdekeinek egyeztetésében. A feladat sokszor reménytelennek tűnhetett, és számos konfliktust, sok-sok kompromisszumot is eredményezett. Haynald idejét és erejét nem kímélve, áldozatos módon vett részt a politikában és a közéletben, ahol minden előkelő társaság, csillogás, hírnév ellenére főpapi jelmondata élete végéig aktuális maradt számára: *Patiendo mereri* – Szenvedéssel, türelemmel kiérdemelni és méltóvá válni. Címerében békésen egybefonódott a tövis és a babér, s ezek a koszorúk egész életén át együtt jártak vele, mindvégig elkísérték.

Kalocsa, 2017. április 5.

Lakatos Andor
levéltárvezető, KFL

²⁴ Adriányi Gábor: A magyar egyház és a Vatikán (1848-1918) In: Magyarország és a Szentszék kapcsolatának ezer éve. Szerk.: Zombori István, Budapest, Magyar Egyháztörténeti Enciklopédia Munkaközösség, 1996. 214. o.

